

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

СТРАЖИЛОВО

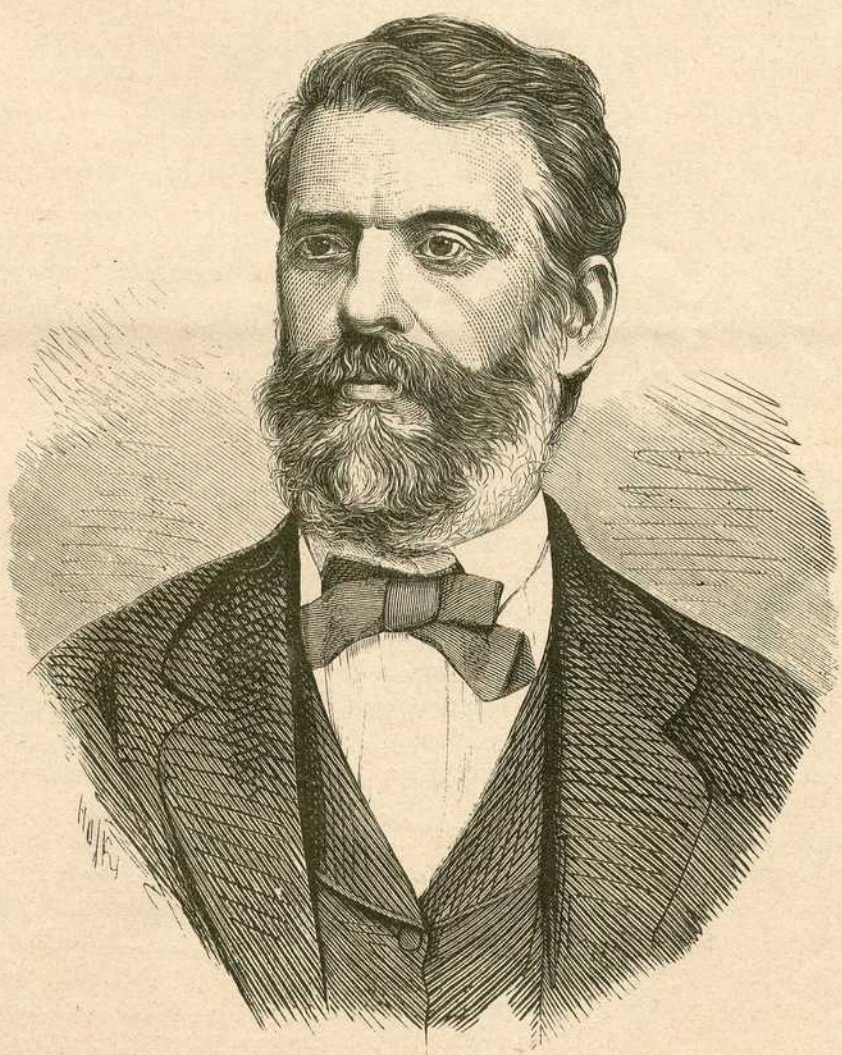
ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 30.

У НОВОМ САДУ 23. ЈУЛИЈА 1887.

ГОД. III.

ДР. ЂОРЂЕ НАТОШЕВИЋ.

ЂОРЂЕ НАТОШЕВИЋ,

ДОКТОР МЕДИЦИНЕ, ГЛАВНИ НАДЗОРНИК СВИЈУ ВЕРОИСПОВЕДНИХ ШКОЛА У МИТРОПОЛИЈИ КАРЛОВАЧКОЈ,

ПРЕДСЕДНИК „МАТИЦЕ СРПСКЕ“ И КЊИЖЕВНИК.

У Суботу 11. Јулија о. г. уцвели Српство и ојали му душу глас о изненадној смрти једног од најзаслужнијих трудбеника око просвете српског народа, глас о смрти честитог нашег Б á б е, неуморног Ђ о р ђ а Н а т о ш е в и ћ а. Велик је то и страхан удар по наш српски народ, јер му је са Натошевићем у гроб легао човек ретких врлина, радник ретке истрајности, родољуб ретка пожртвовања. Шта је и колико је Натошевић српском народу привредио, колика је и каква плода понео благословени рад његов на пољу српске просвете, то се не даје тако лако премерити и проценити. Без зазора се сме рећи, да је покојник род српски задужио за веке векова те да сјај и светлост дичнога му спомена неће згаснути нигда ни до века.

Натошевић је, што по рече за њ сатрудбеник му и благодарни штићеник, честити покојни Ђорђе Рајковић, био одиста сав човек, сав учитељ, сав борац. Ко га је год познавао и неуморну му трудбу пратио, мора се с Рајковићем сложити у томе, да је покојни Баба био човек топла срца и бистра ума, који се у огњеној љубави према роду своме ни на шта друго није обзирао, до само на опште благостање, човек, који се из топле љубави и унутрашњег уверења примио српске школе и српских учитеља, човек, којег је срце зажарено било за напредак.

То вели за њ Рајковић још године 1860., приказујући му низ педагошких својих чланака под општим насловом »Школа и живот«, вели то за њ, тек што се Натошевић латио био свог епохалног рада на бољитку српске народне школе. Већ је тада стручан и озбиљан човек, као што је био Рајковић, могао потврдити за Натошевића, да је нов и бољи живот увео у наше варошке и сеоске школе и да је на њих и њихове учитеље учинио највећу импресију. Настава — вели — али настава, која духом ради и дух изображава, као такођер и васпитање, које да се по природи развија, то су били лепо умишљаји Натошевићеви и те умишљаје старао се да оствари. Живом радиношћу подизао је свој глас у корист школе и живота, бранио је школска права и рационално народно образовање, као вешт, срчан и крепак борац пуштао се по јавним листовима у бој против неких закованих, окорелих предрасуда, бијући их топузом убеђења и опстроумља. Заузимао се за најважнија питања садашњости, знао им посветити време и снагу своју, а што је предузимао, предузимао је свом душом.

Ето такав је по сведоци стручнога педагога и непристрасног оцењивача Рајковића одмах на почетку свога рада био Натошевић, а такав је — то можемо мирном душом посведочити сви, који смо и последњих његових година имали прилике мотрити живо његово заузимање за ствар народне просвете — такав је Натошевић остао кроз пуних тридесет година, савестан, поштен, смиран радник.

Са највећим болом у души, што се од нас тако ненадно утајао — а баш је могао, да је наше лепе среће, још и даље роду свом лепо послужити и просвету му унапређивати — у неописаној тузи са хуле нам те среће пристајемо и ми у једнодушни вапај свега српског народа те са дна душе довикујемо великом покојнику на растанку:

Слава ти, Ђорђе Натошевићу, и вечан ти спомен у српском народу!

НА СТРАНПУТИЦИ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ НАРОДНОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛУТИН ЈАКШИЋ.

(Наставак.)

VII.

Како су Сумраковчани разговарали о нововерству, и за цело би се били и даље разговарали, и можда би се што ново прокљувало, да у исти мах није била на дневном реду нека занимљивија новост. Био је, на име, свако у селу љубопитан, како ће се свршити велики процес међу ча-Крстинима, јер у то време десио се суд у њихову процесу.

Како је процес дуго трајао, биле се у селу створиле читаве партаје. Једни су држали страну Леонтији, други Николи. Као што је обично, водио свет туђу бригу о свом хлебу.

Свако нагађа, како жели, а радознали су сви једнако. Као да је стао дах у читавом Сумраковцу, па сваки живи чека тамо пред подне пресуду у тако занимљивој парници.

Још рано у јутру тога дана устао је чича Леонтија и спремио се, да иде на суд у Н. Младен оправдио кола, а старац обукао своје благдашње одело.

У лицу као крпа блед, а из оних бора на челу, што их је урезало време и борба у животу, могла се прочитати тешка брига.

Кад се пењао на кола, нога му поклекну, а рука задрхта, а та рука није задрхтала ни кад се старац после кошења дугог летњег дана прихватио за кашику, да вечера. Узбуђење га је тресло као тролетница.

„Седи, Младене, па узми уздице.“

„Па добро, бабо, а зар не ћемо звати Карла?“

„Не ћемо, синко, не треба нам Карл.“

„Хајд и тако“, одговори Младен упорно и ошину зловолно коње.

Путем до Н. Ђутао је и отац и син. Само чича Леонтија у један мах рече сасвим из ненада:

„Што ти, Младене, ниси скинуо шешир, кад смо прошли поред цркве?“

„Ја и не знам, да нисам скинуо. Ваљда сам се био замислио.“

„Ни поп-Милошу ниси назвао, кад смо га су-средели.“

„Нисам га ни узео на ум.“

Опет заћуташе и тако стигоше у Н. Ту стану с коли пред срески суд, да чекају време суду.

Никола ча-Крстин већ је ту. Стоји са својим фишкалом и живо се с њим разговара. И на његову челу су зарезани дубоки трагови братске борбе, лице му дошло тамније а образи упали. Кад смотри свог брата, јаче побледи, а чело му се још већма набра.

Чича Леонтија сео на једну клупу, па пође размишљати о свачему, а највише о своме загонетном сину. Ено га код кола, наслонио се на лотре, па некако чудновато гледи. Цело његово владање не свиди му се у последње време ни мало. Не изгледа више као онај стари Младен Чини му се, као да му га је неко отео, па себи присвојио. Немили гласови, што их о њему у последње време слуша, силно су га узнемирили. Његова јака сумња добија вид неке извесности, а од те страшне извесности стрепи му родитељско срце:

„Ој, Младене, ходи, седи овде уз мене!“

А Младен се замислио, па и не слуша.

Ча Леонтија га не хтеде више довиквати.

„Опчинили га, отели ми га, украли му срце!“ уздахну старац у себи.

Понда му дође друга мисао у главу:

„Можда и нису чини, можда само грешим душу. Ми прости људи одмах: чини. А где, они траже бољу веру, у којој нема свађе и зађевице, крвништва и непријатељства. И јесте боља вера, у којој тога нема. Али зар може боље вере бити, него што је наша прадедовска вера. Не, није вера крива, ми смо криви. Ето ја и Никола. А колко попа у цркви куне неслогу! И опет не мож, не мож... Можда смо баш ми очеви криви, што хоће деца да нас оставе... И јесте рђав пример, не било га... Не ваља, не води добру... Пропашћемо.“

Те су мисли неописано мучиле душу чича-Леонтијину, а срце му је јако кудало. Савест га је мучила. Најпосле уздахну тешко: „Ал шта ћу?“

Мало је дана у животу чича-Леонтијину било тако мутних и тешких. Као да му је сама душа дошла у подгрлац. Виноград му је био сав прн пред очима. Није ништа желео. Понда му обузе срце нека силна жеља: да пригрли на родитељске груди свог повраћеног сина... Ал мало је наде...

У то позваше парничаре унутра.

Прво уђе ча Леонтија, за њим Никола. Стану један насрам другог.

Ча Леонтија погледа своме брату управо у очи, отворено као негда.

Никола није разумео тога погледа. Он пресече свога брата крвничким погледом, а она застарела мржња као да букну у његовим грудма. На ум му паде онај тренутак, кад се у винограду сукобише са будацима. Од то доба никад нису стали тако близу један уз другог, осим у цркви, али у цркви мора чо-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

век да скрије мржњу на брата у последњи кутак срца свога. Зар да га скрије испред ока божјег, који све види? . . . О, човече, ти си чедо слабости и име ти је: страст! . . .

Отпоче се суд и стану се читати нека акта на мађарском језику.

Леонтија прекиде читање:

„Молим, да кажем нешто . . .“

„Сад не можеш говорити,“ обречну се судија на њега, „већ кад ред дође на тебе.“

„Ал ја одустајем од процеса и не треба ми виноград,“ и чича Леонтија се трже и обазре се око себе у чуду, од куд су те речи изишле из његових уста.

„Е онда је друго. — Шта велиш ти на то, Никола Крстин?“

Никола занемио од чуда, па не зна, шта да каже. Овлада тишина. Погледи се браће сукобише.

„И ја одустајем,“ рече Никола.

Судије се и сведоци зачудише. А Леонтија мал не загрли брата свог. Би то био и учинио, да не беше ту госпоне судија.

Изађоше на поље из суднице.

Кад се нашли у ходнику, приступи Никола Леонтији тронут.

„Опрости ми, брате. ја сам крив.“

„Опрости и ти мени, криви смо обојица.“

Браћа се загрлише и пољубише, а сузе им облише борна лица.

Кад су изашли на совак, пође сваки својим колима.

„Ходи, Лецо, на моја кола, па да заједно идемо.“

„Хоћу, Никола.“

Браћа седоше на једна кола.

„Ти, Младене, отерај кола кући, а ја ћу с чиком заједно.“

Путем се разговарала помирена браћа као пријатељи, које је судбина после дугог растанка опет спојила. Приповедају једно другом своје доживљаје, као да не живе у истом селу. Братска љубав јаче него игда овлада њиховим срцима.

Који од њихових сељана виде браћу на једних колих, стану и крете се од чуда. А кад су прошли кроз село, излазили Сумраквчани на улицу као на чудо. И ваистину бијаше то чудо. Чисто им дошло, да протру боље очи, не би ли јасније видели те људе на једним колима. Јест, они су.

Поштени се људи радују томе, а многима неправо, што се тако свршило.

Просу се море од речи и нагађања.

„Ко их је помирио?“ „Шта их је помирило?“ То су сад питања, о којима је тешко и нагађати.

Никола се од срца радује тако сретноме свршетку, али ни сам не зна, са чега је код брата му Леонтије настао тако јак обрт, те се и сам чуду чуди.

Само то зна чича Леонтија. Он зна, шта га тре, и за што мора да тражи поуздана пријатеља у невољи.

С колима су отишли Николиној кући и сели су сами у чистој соби и разговарали се дуго.

Од то доба често су одлазила браћа једно другом.

VIII.

Чим је Младен испрегао коње из кола, одмах је отишао Карлу.

За столом седи Карло, Мита поп-ђукин, два Мађара нововерца, Емил Бркић и у крају Марија.

На столу свето писмо новог завета. Карло га нестрпељиво преврће. А кад је Младен ступио у собу, није се ни окренуо на њега.

„Ди си, Младене, за толико?“ запита га нехајно и негледајући га.

„Био сам с бабом у Н. Данас је био суд.“

„Па како се свршио?“ запита Карло с подсмехом.

„Одустали су обадвоје од процеса.“

Сажаљење се показа на уснама свију присутних, и они као у један глас рекоше: „Сироти!“ Само Марија ћути.

Младен порумени, па седе на место, које је канда баш на њега чекало.

Овлада за часак тишина. Свако гледа преда се, као да се у себе удубио.

Мађар поче својим језиком неку песму, а други га прате, како који зна.

За тим устаде Карло и помоли се Богу и сви за њим узеше шапутати молитву.

Тада погледа Карло на своју сестру и показа руком на свето писмо. Она га прихвати, а рука јој нешто мало дрхташе.

Она стаде читати. Мађари се узнемирише и показују свој немир покретима тела, јер жена на скупу треба да ћути по једној посланици апостола Павла. Но један оштар поглед Карлов беше доста, да их умори.

Марија узе читати из Матеја проповеди Христове с горе. Чита редом девет блаженстава и оно, што за тим долази у глави петој и даље. Наглашава она места, која јој је брат Карло био подвукао. „Јер вам кажем, да ако не буде већа правда ваша него књижевника и фарисеја, не ћете ући у царство небеско . . . А ја вам кажем, да ће сваки који се гњеви на брата својега ни за што, бити крив суду . . . Не браните се ода зла, него ако те ко удари по десном твом образу, обрни му и други; и који хоће да се суди с тобом и кошуљу твоју да узме, подај му и хаљину . . . Који иште у тебе, подај му; и који хоће да му узајмиш, не одреци му . . . Кад дајеш милостињу, не труби пред собом, као што чине лицемјери

www по изборницама, да их хвале људи... А ти кад дајеш милостињу, да не зна љевака твоја, што чини десница твоја. Тако да буде милостиња твоја тајна; и отац твој, који види тајно, платиће теби јавно... А кад се молите, не говорите много, као незнабошци, јер они мисле да ће за многе ријечи своје бити услишени... Не сабирајте себи блага на земљи, гдје мољац и рђа квари, и гдје лупежи поткопавају и краду, него сабирајте себи благо на небу," и даље редом, само је петнаести стих седме главе, који гласи: „Чувајте се од лажнијех пророка, који долазе к вама у одијелу овчијему, а унутра су вуци грабљиви," био превучен и Марија га није прочитала.

Младен је нетренимице гледао у лепу проповедницу. Очи јој уплакване а из њих се разлива море тужних осећаја. Та туга била је помешана одушевљењем, које је у њеној души за час достигло свој врхунац.

Била је дивна и величанствена. У црној похабаној хаљини изгледа као каква мученица за веру. Дошла је виша, а поглед јој добио неку отменост. Био је то поглед, који звери укрођава и од којегачовекче срце задрхће, а лепота, чији верни опис правог уметника славом награђује а лажном сину вештине трза перо из руке и оставља га очајана, без моћи...

Младену срце задрхта, застрепи, поче лупати необуздано. Опчињен њеним чарима чисто отима жудним својим погледом божанствене речи са живописних јој усана. Клекао би и ничице би пао пред ту живу богињу свога срца, ал му је телом овладала нека немоћ, а соба му се окреће.

То беше прва љубав већ ожењена човека.

Бијаше он опијен звуком њена мелодичнога гласа. Но од једном као да нестаде чаролијске златне мреже, која му је свест била обмотала, пред очима му створи се слика његова оца, жене и матере, а по лицу му се просу самртно бледило. Немирна савест затресе му срце свом силом кајања. И опет му поглед паде на Марију, и по ново га мераше озбиљни поглед оца и сузни погледи жене и матере. И опет грех и опет савест и врлина. Али што је грех тако сладак, а врлина тако хладна?... Он се баци греху у наручје.

Марија чита све једнако и сви је пажљиво слушају, само њен брат више пажње обраћа изразу лица Младенова.

По где где упадне у реч својој сестри, да допуни тумачењем поједина места.

На онај стих: „Који иште од тебе, подај му,"... приметио је:

„Да, да, треба дати. Ето ја чиним, колко могу.

Ти, Мито, ту ћеш код мене живити, док не наћеш себи друге заслуге. Шта ћемо? Верни мора помагати верноме. Ко се Богу клања, нек му се клања духом и истином. Шта ће нам цркве и шарене одежде и иконе? Дед, Марија, скини ту икону, па је лупи о земљу.“ (То је била једина слика у целој соби; мати божја над постељом Маријином).

Марија не хтеде то учинити. За то Карло устаде, трже икону са зида и лупи је о земљу.

„Тако ћемо сви, је ли, Младене? И ти ћеш твога свеца скинути са зида и лупити га о земљу?“

„Хоћу“, одговори Младен загушљиво и уздахну.

„Хоћеш ли још данас?“

„Хоћу, хоћу“, рече Младен одлучно.

„Тако и треба, јер скупштину ћемо држати и код тебе, а у нашој скупштини не треба да трпимо икона. То су идоли. Чисто срце и скрушен дух воле Господ.“

„Јеси ли у твојој кући ти господар, Младене?“ запита Карло даље.

„Јесам“, одговори Младен несигурно.

„Је ли на тебе преведено добро?“

„Јесте.“

„Онда нас можеш примити, да код тебе држимо скупштину?“

„Могу.“

„А шта ће рећи твоја баба?“

Младен се на то питање збуни и заћута.

„Па боље је,“ промуца, „да овде држимо за сад скупштине, а ја ћу од куће већ донети што треба...“

„Не, Младене, број верних расте, а ово је место тескобно, код тебе ће боље бити.“

„Па добро“, рече Младен, а у грудима му тако празно и пусто, као бескрајна песковита пустиња. Ал за мало, на један чедан осмејак испуни ту бескрајну пустињу још бескрајнијом љубављу. Па онај стисак руке, којим га је Марија испратила! Па онај жарки поглед! И опет застрепи и лупаше му срце, а страст набуја још силније. Кад се Младен враћао кући, сав је био занесен. Није ни видио свога крштенога кума, Стадоју Велисављева, где седи на улици. А кад је срео свога стрица Николу, окренуо је главу од њега, натукао шешир већма на очи и убрзао корак.

Дошао је до сред села, а колебао се у себи, да ли да иде кући, или да се опет натраг врати, од куд је ишао. Нешто га натраг тако силно вуче, а опет га нешто од куће тако одбија као хладан ветар. Застаде у један мах, ал ипак надвлада сам себе и оде кући.

Одмах за њим оде Карло у суседну варошницу Н.

АГИТАТОР.

РОМАН ИЗ СЛОВЕНАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ЈАНКО КРСНИК.

(Наставак.)

XIII.

ао гром из ведра неба, тако је поразило Храста Болетово писмо.

Зовну Корена и ћутећи му показа писмо, које беше мало час примио. Овај побледе, па се зарумени незнајући, како би отпочео.

„Сад смо пропали!“ рече одветник.

„Држите ли, да ће Боле прећи к нашим противницима?“ запита Корен чисто страхујући, јер осећа, да је он томе крив.

„Нагао је, и — верујте, то нам не ће опростити. Ја сам — невин! Највећа је погрешка, што ми се нисте поверили. За што ми не рекосте о вашим одношајима?“

„Да одем одмах к њему? Рећи ћу му, да ви о том баш ништа не знате.“

Храст се замисли.

„Не, не, све је узалуд! Показаће вам врата, а сад је зацело већ и доцкан. О, тај несретни — ђаволски избор!“

Рече, па луни о сто пуну руку аката, које је у наглости зграбио, те разлетеше на све стране.

„Пронашћемо, а поред тога завадио сам се са најбољим пријатељем, ког сам имао у месту.“

„Господине докторе, још није све изгубљено! Мало час рекао ми бележник, да је задобио опет два гласа, свог станодавца и свог ципелара Копитара.“

„Идите, идите!“

„Радити треба, треба агитовати!“

Храст пређе два пут преко собе.

„Реците ми ипак, господине Корене, који вас ђаво надусио, те сте отпочели такве лудорије са Милицом? Да озбиљно мислите. . .“

„Господине докторе!“ викну раздражени конципијенат.

„Па да! Да озбиљно мислите — учили бисте, положили испите и тек онда бисте почели са девојком! А сада — шта сте сада?“

Корен раздражен, љут, но уједно и некако сломљен. Труди се, да се савлада.

„А шта — сада? Сада радим и агитујем за вас, и за наше добро, за народна начела!“ рече јетко.

„Ха-ха!“ подсмехну се доктор, али не рече ни беле. Стао уз прозор па добује по стаклу.

Корен пође.

„А како је сазнао Боле за то?“ запита доктор нагло а и не осврће се.

„Не знам. Чућу од Тилехове Барбе.“

„Покушајте! Још нешто. Још вечерас треба да сазнамо, шта је наумио Боле. То је важно. Ако нам је отворено противник, онда је боље, да не кандидујем.“

„Није него још! Па нек је и тако, ипак треба покушати.“

„Видићемо!“

Корен оде. Не може да ради. Обузели га разни осећаји и све га нешто гони из загушљиве собе на чист ваздух. Не само то, — хоће да говори са писмоношом, Тилеховом Барбом, те се упути према склопу иза Меденова двора.

Још на улазу у склоп сретне се с бабом. Ова му рече, да је баш пошла к њему. И стаде му потанко приповедати, шта јој се десило за ова два последња дана; како је јуче срео конципијената Руда, а данас опет Боле. На послетку шану Корену, и ако није било те невоље, јер никога не беше близу: „Госпођица је рада, с вама да говори. Пред вече дођите тамо за дворац, знате већ камо, где сте последњи пут били. Ви знате боље од мене.“

„Вечерас?“

„Вечерас — а да, кад — нисам питала. Биће вечерас, јер госпођици се врло журило.“

Ко сретнији од Корена! Није га ражало, што му је Милица вратила писмо, шта више радује се тим новим препонама, које су подметали његовој љубави. Сад види, да га девојка љуби, и слуги, да ће очев отпор у ње још више распирити тај осећај. Знао је одмах, да ће га чекати код рибака.

Пред вече се упути стазом на пречац. Није се бојао, да ће се туда с киме срести. И стигне у извесно време к рибаку. Милица га већ чекала.

„Није право, што сам вас амо позвала; но морам вам рећи, како се догодило!“ рече она нагло, кад је Корен поздрави и ухвати за обе руке. Били су на оном месту, где се први пут пољубили.

„Чујте! Елиза, Меденова госпа, све је рекла оцу! Где и како је сазнала. . .“

„То ја знам,“ примети Корен.

Сад им је била сплетка јасна. А и узрок је Корен одмах погодио.

„Избор, избор, тај несретни избор!“ уздахну он.

„Да, да, то сам и ја увек мислила.“

„Али осветићу се, па било шта му драго. Меден мора пасти!“

„О, махните се тога! Мили Андрија, махните се тих ствари!“

„Којих? Избора? Није могуће!“

„Попустите, то је прво, за што вас молим! Отац је тако раздражен. Сад је у вароши и код капелана господина Антуна и . . .“

„Шта, код Антуна? викне Корен уплашено.

„Да, одвезао се после подне и још га нема на траг.“

„Онда је рђаво по нас. О, несретни народе!“

„Махните их, нека сами сврше, шта имају међу собом. Не идите међу њих, — то сам вас хтела молити. Још није све пропало!“

Корен је једва чуо девојчине речи. Глас, да је Боле одсада јаван противник Храстов, врло га разједи.

„Милице,“ рече после кратке почивке, „ви не знате, шта је то, кад човек посвети све своје снаге, све своје страсти једној светој идеји; кад му душу испуњава топла, врела жеља, да користи свом народу и отаџбини, а при томе мора да гледа, како нападају на ту свест и како ју подло употребљују, да постигну себичне, страначке цели!“

Девојка га није разумела, али страсна ватра, која сева из његових очију, била би је скоро одушевила и занела, да није већа њена брига, како да препречи очити раздор међу својим оцем и тим страсним Храстовим конципијентом.

„Ви велите, да вас сасвим обузима брига за отаџбину,“ рече она некако страхујући и бојећи се, а мене — мене зар не љубите?

„Милице!“

„Одговорите ми!“

„Љубим вас, то знате, као год што знам и ја,“ рече Корен, и његово поштено око сретне се с њеним.

„Па зашто ми не испуните жеље? Зашто ме не послушате и не уклоните се из борбе, која нам није од користи, и која ће сад бити безуспешна — као што сами рекосте?“

„Не могу!“ рече агитатор одлучно и обори очи. Девојка скоро да бризне у плач.

„Ви ме приморавате, да вам још нешто кажем,“ рече она, па зајеца и сакри лице.

„Шта?“

„Отац вели, да ви имате понајмање права мешати се у те ствари; — вели, да се најпре за се побринете. То ми је пребадио и због вашег писма!“

Корен задрхта и обори главу. Данас му по други пут то пребацују; но сад га већма пече, него оно први пут.

Наста кратка али мучна почивка.

Девојка се прва обрну свом љубавнику, и наслони на његово раме своје румено лице, на којем је дрхтао у пола плач у пола осмех.

„Андрија!“ шану у пола гласа.

Није се могао уздржати. Страсно је загрли, па јој узне љубити очи и уста.

„Да, да, Милице, ја ћу те послушати,“ рече он тихо. Први пут јој вели ти. А и њу обузе код тих речи неки чудан, сладак осећај.

Из дворца се зачу звонце, које зове раденике на вечеру.

„Хвала ти, Андрија! Лаку ноћ!“

„Лаку ноћ!“

Распали се брзо. Он још застао и гледа за њом, док јој се није изгубила бела одећа за баштенском оградом.

(Свршиће се.)

ЛУКИЈАН МУШИЦКИ.

О ПОСМРТНОЈ МУ ПЕДЕСЕТГОДИШЊИЦИ.

КРИТИЧКА СЛИКА.

ОД ЛАЗЕ ТОМАНОВИЋА.

(Наставак.)

О морам се још задржати, да изнесем потпуну слику Србина, да истакнем све Србинство пјесниково. Српски је народ бројем мален, али је толико већи духом. Његов понос није мањи од поноса францускога народа. Силу негдашњег: »Civis romanus sum!« тек онај може разумјети и чути, који говори: »Ја сам Србин!« Али мени није познат народ, коме је име народно већа светиња, него што је Србину српско име! А на српскоме Парнасу нема пјесника, да поносије слави име српско; да га то име више срећи и одушевљава; да му је то име већа светиња, него што је Мушицеоме.

Оду Живковићу у обрану народног карактера започиње овом снажном апострофом:

О име рода, којег сам вјетвица,
Већ увјенчано славом и честију!
Кумире мога срца, духа!

Па наставља потрзајући још снажнију, убедљивију, оштрију обрану попут оштра мача:

Ах, јест по горком нешестију, истина,
Да многе прси нашега племена
Варварство, завист, мест, клевета
Пагубну к общему благу ладност
И раздор страпан тјесно закључују!
Но чија рука лице блистајуће

Смје цјелога рода сербскога храбра
 Мазати гнуснима пјатни јавно?
 Једини Србљи законом природе
 Да не подлеже? *Пољу на њиховом*
Зар да ни трн, ни чкаљ, ни коров,
Ружа без жала да расте само?
Једали Перони или Калигуле,
Ил' Ерострати земљи, родившој и,
На вију мећу јарам стида,
Главу да не дигне красногордо?
 Та свјет већ види нашем у народу
 Галене, Канте, Ајаксе, Екторе,
 Лаваозјере, заштитнике
 Прадједне вјере, пак Меценате.

Па истијем жаром наставља у Апологији
 Сербског срдца:

Па већ је време престати хулити
 На своје. Презри зло, добродјетељ чти!
 Зар свуд и свагда „што је наше
 Лоше“ да буде и злобно и подло?
 Које задовољство
 Коприве тражити преко цвјећа?
 Зар Пандора ковчезац зала свој
 Над једним нама бједним просу?

Такођер у Жертвоприношенију
 Сербском имену:

О име рода. Не ће те срећан син
 Изневјерити! Светиња с народу
 Ти сербском! Свештеник је сваки
 Србљин при свештеном огњу твоме!

Витковићу опет ушљед увреде, што је
 Вираг нанио српском народу:

. Духовом скажи
 Ти малим, јако њест доволен
 Вјек чедовјека всему народу
 За полну зрелост правих благих, ума . . .
 Скажи Вирагу: аще хули не вџпат
 Возмет, на племе наше реченија,
 Својем на Пиндје, в бурном гњевје
 К Фебу јего отвлеку на строгост

Суда

Опет у обрану народног карактера гене-
 ралу Продановићу:

Что о родје својем мниш? Недостојна ли
 Вјетв јавитеја ти он? Лиц ли јединствених
 Худ порок помразит вес
 Род?

Перси ах! огради крјепшеј надеждеју.

Родов летопис всјех равна казујет зла.

Тако он брани српски народ од укура, које
 и данас ће-ће чујемо са уста истијех му си-
 нова малога духа или озлојеђенијех себичњака.

Него ја нијесам још србољубље пјесниково
 исцрпио. Кад бих још покунио савјете, што
 даје српском подмлатку, што остају за вазда
 од трајне вриједности за Српство?!

У Гласу народољубца обраћа пажњу
 на брацку љубав, која треба да нас уједињава.
 Пита: Босанац добри зна л' за Сремца, зна
 ли тај за Черногорца? Па истиче вјеру стару
 прађедова и језик, као опће поље, на ком
 се један с другијем смије грлити. У
 томе нам је расијанима штит. »Сојуз тај
 ненарушим лети преко рјека, гора,
 царства. Он у њедра и Сент-Андрије
 и Пеште, Новог Сада, Брода, пак и
 Сарајева, Смедерева, Боке, Пиве ме-
 ће електрон. Јунакородна Черна Го-
 ра чудним огњем већ пуна је тим!«
 Да нам свако Српче зна, ко је био Душан,
 Милош, Југ, Марко; ће ли је био Соко, При-
 зрен. Нека млади Србин претпоставља Љубо-
 саву инородној Лизи и нека се чува подле ми-
 сли: Ко ће ти благодарит? Савјест даје слатку
 награду.

Па ту исту мисао опет понавља у Побједи
 Сербског срдца. На ум да вам нигда не
 дође мисао: ко ће ми благодарити.

Неда се иродат дух благородни но
На жртву даје народу себе педр.
Најслаћу мзду за труд у себи
Тражи и налази неуморен!

А у борби када остави тајне замке полк вра-
 жиј и натегне стријеле, нек вам тријеније
 градом буде. Егид Минервин браниће
 двери тог! А безгрижна совјест, правда
 са истином, цјел трудачиста буд' вам
 дружба!

Да и објема рукама намећу
 Порока врећу вам на невини врат,
 На душу вргну подлу љагу
 Полк ћете бједни посрамит дјели.

Па овако завршује: А ти, мили роде, љу-
 би правствене Милоше; више ћеш их
 имати.

А има ли Србина, ком се у грудима не
 разлијеже Глас Арфе Шишатовачке?

. Може постати народ млад
 Каквим сам хоће, кад над њиме
 Щедар и праведан скиптар влада
 И повјерења к собственим силама
 Оклоп на груди носи. *Који оставља*
Сам себе, туђе данас није
Помоћи достојан. Много може

*Род храбри, зашт' му с' чини, да може он.
Познајте најуре Сербљином Сербљин чим
Је, пак свом снагом духа, срдца
Сложтес', да светилу обдржите.*

*На вас погледа, младежи, цјели свјет!
Од вас чека то Немање тиха сјен!*

У Средоточију народољубних
м њ е н и пјева:

*Предан вес обцем благу
Сеј парчетсја великим в Родје!
Ко ползје общеј наша љубов нам свој
Дајет приличан степен в величији,
Не равни в неј, не равни в славје!
Силоју злата, сребра не равни
Да равни будем доброју велеју.
..... Кто ни воздвигнет,
Аще оставим себе ми сами?*

У бди на Ново љето 1828.:

*..... Гордостју л' паче ти
Ил' невјезеством чтиш, дјетским ли правом, што
Кажди волит земљи по
Кругу, в нем же живет, себје
В жизни имја дават? Гдје ти јест Серб? Как ти
Чуј, сија словеса годјатсја „нашки“ „рац“?
Сице л' идетсја, Серби,
К цјели: биги народом нам?*

Ето самосвјести народносне, каква још није
свуда завладала ни послјеје преко по вијека.
Истина је, да пјесник спомиње често вјеру

уз језик као штит народни. Али прије свега
то није замјерити православноме калуђеру па
владици; друго, он је онда имао пред очи срп-
ски народ у Аустрији, па изрично каже, да је
црква и језик једино поље, на ком смијемо
радити. А при свршетку, то је истина непо-
битна, да је православна црква најјачи опкон
био, у ком се српство сачувало. Него и ту се
пјесник одмах поправља те излази на пут, којим
је Доситије ударио у народном питању, про-
гласивши истину: вјера се може мијењати, али
род никада! Зато Мушицки у Жертвопри-
ношенију сербском имену пјева:

*Мач исламизма премноге принуди
Тисуће Срба вјере и народа
Отрећис! Турци с' сад, не Сербљи!
Је л' гдје и данас та нужда, браћо,
При светој вјека просвети? Турци ќе с'
Почети враћат к природном роду свом!
Хоћел се Сербљин клонит брата
Како му с' природно име чује?*

Чим Мушицки раздваја вјеру од народности
и допушта у једноме народу више вјера, што
на срамоту нашега нараштаја и пошљедње че-
тврти деветнаестог вијека још ми сви у гра-
ницама Аустрије особито не можемо да разу-
мијемо . . .

И овијем сам у главнијем бар потезима слику
великог Србина довршио. Него ајдемо даље.

(Наставиће се.)

ЦРНИ ПЕРА, НАРОДНИ ГУСЛАР У БОСНИ.

(Наставак.)

чени господине! Замислите себи човјека
средње величине и према томе пропор-
цијоналне ширине, сухоњава, јаких и ве-
ликих костију, главе подоста дугуљасте на ма-
лом широком врату, прса здравих и јаких, за
тим на глави јако црне и оштре косе, црних
очију са бијелим оквирима, црних обрва, а над
њима чела повисока, са борама испреплетена,
носа мала пропорцијонална, средње великих а
јако црних брвова, уста повеликих и у њима
прилично жутих ама јаких и ријетких зуба,
доњих вилица доњекле испалих; збиља још и
ово: од носа према устима са обје стране до-
бро се опажа повелика бора, и по гдјегдје мо-
же се видјети и опазити остатак оспица. За-
мислите ли себи све то, штовани пријатељу,

онда имате праву и вјерну слику тога првога
пјевача Кара-Пере.

Тај вам се Пери носи по босански: на
глави фес, чиста и бијела кошуља а по њој
џемадан, а на њем ферман, паса црвена од
вуне, на ногама босанске чакшире од сукна,
и опанци на кајиш.

Кад сам га упитао један пут, за што је
црп као Арап, рекао ми, да му је то у фами-
лији. Приповиједао ми, да су сви његови ро-
ђаци црни, а има их много и црних од њега.
»А то ти иде од моје бабе, Глишине жене«,
рече ми, »јер је она била Каравлахиња, па
црна као ђаво.« — »Окуд Каравлахиња твоме
дједу?« — »Кад је прва куга поморила сви-
јет, тешко је било доћи до жене, а мој ти дјед

у Крајини (у турској Костајници) салети из пужде Каравлахињу Стану, и узме је за жену, па куд је то једно зло, ама ће и друго, попити ракије могла би царску арију.« — После ми тумачио, како су од те Стане сви они црни и како им је душа попити. »А томе је свему«, вели, »она крива, Бог да јој душу прости!«

Прадједу Перину (очеву дједу) било је име Јован Ковљеновић. Он је имао сина Глишу, кога је из миловања увек звао Глиго. Кућу је имао у Врљици (Далмација), селу, које је тамо негдје код Спљета. У дједа била сестра, главнита дјевојка, па му је један пут отму Шокци и одведу у Поточане село. Кад он за то дочује, удари са својим укућанима у потјеру за Шокацима. Тако се побију, те у Шокаца пану тројица, а у њега двојица мртва, и отму сестру, ама се не смједоше вратити, бојећи се освете, а и са тога, што је кућа Ковљеновића у том селу једна једина Влашка била, за то пребјегну у Турску земљу (данашњу Босну); преобрну име Ковљеновића у Глигорић, (као што су их и прије њеки звали по Глиши), и зауставе се код Гламоча, у селу Врбљанима у Босни. Ту су се одржали 20 година и изађу на глас са богатства свога, но и ту се за њешто сељаци побију међу се, те се и Глишини укућани умијешају у то, па и ту двојица погину из те куће и један Гламочан Турчин.

Да не изађе на зло, ударе Глишини у бјег. Утеку у село Оборце, више Доњег Вакупа, управо у Влаовце (а Оборачка општина). Ту добије Глишо сина Даку. Дако се два пут женио. Прва му жена била Сима из куће Симе Драгићевића, његова (Симина) кћи, а друга жена Љубица из куће Вука Мазара, (Мазар зове се за то, што шуге на стоци лијечи), а по старини звао се Вукадиновић. Први је из Оборца, а други из Скопља испод Ђецајића.

Са првом женом Симом имао је Дако једнаестеро дјеце. Ево их по реду, по имену и по старости:

Ристо, Мара, Мара, Перо, Симо, Јово, Симо, Станко, Миле, Илија, Глишо, дакле двоје женске и деветеро мушке.

С другом женом Љубицом имао је Дако седмеро дјеце, и то су били:

Никола, Ђуро, Милица, Глишо, Илија, Станко, Мара, дакле двоје женско и петеро мушко. Свега четверо женских и четрнаест мушких.

Отац Перин Дако умрѐо, а жена му друга удала се у село Авдиће (опш. Оборачка) за Цвију Пажина.

Знам, да сте у радозналости. а и вријеме је већ, да вам опишем, шта је могло учинити, да Црни Перо постане гласовитим пјевачем. Ко је добро пратио живот Босанаца, могао је увидјети, да је Босанцу највећа забава у гуслама и пјесми. Мени се прилика дала, да Босанцу у срце завири. Ја сам вам се, драги пријатељу, дрзнуо, да упознам Босанца, шта зна и шта он о другима мисли. Једном ријечи, нијесам се дрзнуо, да му тим зијана чиним, него да га дигнем и да му помогнем; за то мислим, да је та моја дрзовитост сада призната опћим и корисним дјелом. А ријетко ће који моћи помислити, каковим трновитим путем мора се проћи, док се хоће доћи до познавања једнога народа. Шерлије Бошњаци већ се привикнули на Аустријанце, ама сељаку то никако не може да уђе у крв. Па такове сам среће и ја био, дошао у село (Имљане), а свијет гледа у ме као на некакво чудо. Бољело ме то, ја Вас увјеравам; ама морадох претрпјети. Употребим тада сву вјештину и набрзо привикне се свијет на мене као на сваког Босанца. Куда ћете више, кроз два мјесеца, када ми је котарски предстојник из Јајца дошао на прегледање школе, рекао ми, да је све једно, а ја, а Имљанац. То ме је и бољело и веселило. Бољело ме за то, што сам изгубио оне fine изразе, па нијесам умио са својим претпостављеним по етикети да разговарам. Веселило ме, што сам тиме сељаку једнак био; а за тим сам највише и ишао, јер тијем се путем може доћи до познања народа и живота његова, а то вала није ствар тако лака! Многима ће то изгледати чудновато, и то онима, који немају појма о Босанским селима. А знате ли, какво је село Имљани? Лежи између Травника, Јајца и Скендер-Вакуфа, од првог 7, од другог 5, од трећег 3 сахата на коњу удаљено, на великој планини (1400 метара над морем у Трсту). Цесте нема никакове, општине никакве, сам сељак са свих страна. У таково мјесто сам упао, дакле, ја. Шта ми је остало, него да и сам будем сељак. О себи, а и другим сељацима Имљанцима, особито о многим њиховим пјевачима писаћу вам други пут много више, а сада ћу њешто о Пери.

(Наставиће се.)

ИСТОРИЈСКО-ГЕОГРАФСКО ИВЕРЈЕ.

ОД И. РУВАРЦА.

3. Елгос—Емос.

(Свршетак.)

Не помињи ми, молим те, Рајића и не упућуј ме Рајићу. Само њему немој ме слати, који ни то није знао, где је Велбужд лежао. Ево читај на страни 556.: „И шествовавъ краљ приспѣ въ место рекомо Велбуждъ Сардикійскій староименитый градъ, нынѣ зовомъ Софія, таборъ свой сербскій тамо постави.“ Њему је Велбужд или Велбушка бања или просто Бања а најпростије Ђустендил то исто, што Софија или стари Срѣдѣцъ, Средац! Рајића ми не помињи!

Лако је рећи: Не помињи ми Рајића, али ти не можеш даље и не смеш се удаљити од Рајића!

Не могу? Да видимо, хоћу ли моћи даље? Ја одох, мене нешто вуче у планину, у Стару планину, — идем у ајдуке!

А шта ћеш у Старој планини и шта ћеш међу ајдуци?

Ајде иди, иди

„Врат ломити, по гори ходити

„По ајдуцих, по лошу занату,

„А под старост, кад ти није време.

Помисли само на Панту и како ће од радости цикнути Панта а уз Панту како ће још јаче поцикнути она слика и прилика Пантина на овој, еј ђиди! на овој страни!

Не дај врагу области — а себи уштеди пут у далеку ту Стару планину!

Силом не можеш даље од Елгоса!

Добро! Али кад се не може што силом а оно се куша милом и мајсторијом; па покушајдер и ти, не би ли се опростио Елгоса и докопао се какогод ивера. Загледај се, добро се загледај, па онда шипни, кљуцни и окрени; па се опет замисли и домишљај се, и кад ти севне мисао или домисао а ти не пуштај те мисли и домисли, већ реци, најпре само у себи реци: да не лежи у том „Елгосу“ какво ђаволско „ухиштреније“, да није то штампарска погрешка? Како стоји у ориџиналу у автографу Рајићевом! Дали и тамо стоји „Елгосъ“ или друга која реч?

Не знам, како у ориџиналу стоји и нећу више да знам за Рајића и његову историју. Ево ти ова два листића, на којима је он назначио „погрѣшки, вползшія въ Историю мою словенскихъ народовъ нерадѣніемъ Тупографа Новаковича“ па види сам, да ли је ту назначио он, да на страни 554. место напечатаног „Елгосъ“ треба читати друкчије.

У том назначењу не стоји, да на страни 554. има какве штампарске погрешке; али ту није ни

то назначено, да на страни 637. место напечатаног „Марку“ треба читати „Жарку“. Рајић је морао јако љутит бити, кад је назначаво штампарске погрешке у својој напечатаној историји, па као што је љутит превидио ону штампарску погрешку на страни 637., тако је исто превидио и на страни 554. погрешку, ако има штампарске погрешке на тој. Но то је само могућност, а како је управо, не може се знати, док се не завири у огроман онај фолијант, који се заједно с осталима рукописима Рајићевим у Карловачкој патријаршијској библиотеци чува.

Кога се Рајић поглавито држао, кад је „сочињавао“ своју историју — Сербов?

Шта питаш то, кад знаш, та колико сам ти пута већ казао, да се он понајвише држао грофа Бранковића и његове кронике.

Па шта пише и како описује гроф Бранковић бој тај на Велбужду или под Земљаном градом и да ли Бранковић зна што за Елгос и Елгоску страну горовиту?

Не сећам се, како у автографу Бранковићеву гласи почетак описа тога крвавога боја, али се добро сећам, да у скраћеном оном препису кронике те Бранковићеве, која се налази у ман. Крушедолу, у првој свесци на листу 33-ћем пише: „Михаилъ болгарскій краљ въ лѣто господне 1330. въ сербскую землю возшедъ в' планинскую страну, именуемую Емосъ въ тракійској державѣ —.“

Доста је, доста! Сад сад смо на чисто. Емосъ (Haemus — Балкан — Коџа Балкан или ти Стара Планина) је дакле право име оној планинској — гористној — горовитој страни, и од *Емоса* је ђаволским ухиштренијем постао Елгосъ и та „Елгоска страна горовита“ у Суботићевом епосу, због које си се толико мучио и намучио.

Не жалим, што сам се мучио, кад само нећу морати без ивера кући, јер само једна примедба још и једно питање, и ивер је, трећи историјско-географски ивер је готов! Гледом на приведено место из Бранковићеве кронике приметити ми је, да је извор месту том Ниџифор Григора (IX. књ. 12.) и место то гласи по преводу Рајићеву (II. 564. прим.): „Михаилъ собравъ великій полкъ 12000 изъ кралевства своего и 3000 отъ Сквоовъ наемныхъ, съ которыми чрезъ сѣверную страну Има горы во владѣніе Тривалекое нападеніе учинилъ при источницѣ рѣки Струмы. Четыри убо дни цѣлыя непріятелская поля огнемъ и мечемъ невозбранно опустошаетъ и т. д.“ Пита се, т. ј. ја питам, а г. Панта нека изволи одговорити, да ли је трудољубивом Рајићу кад је пре-

водило место то из Ниџифора Григоре на ум пало, да је Имъ гора и Емосъ гора једна и иста гора, древни Naemus и Стара Планина а данас обично Балкан или Коџа-Балкан звана?

На одговор Пантин нећу чекати, већ ћу придодати т. ј. дајем прида још две ситне и јефтине приредбе.

Како ти се допада, читаоче драги, онај „кнез Жигловић или од Жиглова или Жигловски кнез — љути змај загорски“ (стр. 28. 82.)? А знаш ли, откуд је узео или откуд је дознао покојни Суботић за тога тако званог змаја загорскога? Прочитај у Летопису М. С. за г. 1843. Ч. II. стр. 150. и 156. па ћеш знати откуд, и сам ћеш се досетити, да Жиглово—Жеглигово, и да је по томе место то из једне Црне Горе (из Црне Горе у скопској страни) пренесено у другу Црну Гору (у зетској страни).

И шта мислиш, читаоче драги, о оном „народном преданију“, које је покојни Хилфердинг у свом путовању по Турској забележио, и које гласи: „Краљевић Душан случајно упозна кћер старога војводе *Гребострека*, који је у селу Зерзеву близу Прилипа живио и заљуби се у њу, — и они се венчају у Зерзевској цркви, која је, као што говоре, и сада у целости. Душанова маџија, дознавши то, рекне у себи: „Ако се мој насторак ожени, то ћу ја нико и ништа бити поред његове младе жене“ па зато пошље некаквог Француза Балдуина, да убије Душана: младенци су седели у трему, кад је Балдуин на њих стрелу пустио, али стрела не погоди Душана, него младу му љубу, те се на то Душан тако ражљути, да одмах удари на оца, који о том ништа није знао, „с престола га баци и убије.“

И мислиш ли збиља, драги читаоче, с покојним Константином Николајевићем, „да цео епос Суботићев очевидно почива од III. до VIII. песме на том истом „народном“, од Хилфердинга забележеном преданију, да је оно Суботићу напред морало бити познато те да га је он с малом изменом у основу само развио и обрадио (в. Гласник XII. 437.—439)?

Жао би ми било и сажаљевао бих те, читаоче мој, ако и ти тако мислиш, јер треба да знаш, синовче, да покојни Суботић није чуо или ма којим путем дознао за оно „народно преданије“, већ је целу ону басну или романтичну Душанову љубав сам смислио и измислио. А епос његов, то наградом увенчано дело његово, та књига његова ишла је од руке до руке па је дошла књига та може бити без корица и насловног листа у нечије руке, који је усмено казивао, што је у књизи без корица и насловног листа читао, и то усмено казивање, та повест ишла је од уста до уста и протопоп Новопазарски Рако, одмарајући се с Хилфердингом и

другима на развалинама Рељине куле, испричао је и ту повест Русу, а Рус, итар на перу, забележио је ту повест и тако је постала Суботићева басна „народно преданије“. Па кад то знаш, знај и ово, што је слично на то.

Покојни Вићентије Макушев приоштити је у руском Филологичком Веснику за г. 1881. бр. 4. свој извештај о неким рукописима народне библиотеке у Београду и у том извештају споменуо је он и нашег Панту, и како се он доста насмејао разговарајући се с Пантом. „Когда ја“ — прича на стр. 19. Рус — „замѣтилъ г. Сречковичу, что напечатаные имъ памятники подложни (а то је оно писмо Патријарха Калиста и онај одговор протопопа Грачаничког Ефимија на то, и оно писмо кнеза Лазара Богомилу у Скопљу) онъ улыбился какъ малчикъ поиманный въ жалости и ничего не возражалъ. Очевидно онъ самъ былъ убѣжденъ въ подлогѣ.“ На стр. 20. приповеда Макушев, како му је Панта не једанпут казивао, и уверавао га, да Бугара нема на свету и да су оно, што се називају Бугарима, Срби или „какая то мѣшавина народностей.“ И на те колико шаљиве толико истините „причалице“ ражљути се Панта, те напише своје „примедбе“ на извештај тај В. Макушева, који се може читати у Гласнику књ. XII. 268—279.

У једној од тих драгоцених или правије јако скупих — 72 динара примио је скромни господин Панта за њих — примедба гласи: „У књизи Животи краљев. арх. српских, коју је издао Даничић, на стр. 180. вели се: „въ мѣстѣ рекомѣмъ Топлицѣ.“ *То место* и сада стоји на десној обали Бинче-Мораве, vis a vis Враће и дандањи назива се *Топилац* Туна на једном избрешку виде се развалине замка, у коме је Дечански преноћио. Ту је и поље *Добриче*“ и т. д.

Наљутио се г. Панта на Макушева и написао у љутини примедбе и осим других скупих приметаба и ту примедбу, и чим је за примедбе те примио динаре — 72 динара! — а бес га спопане и Панта одјури чак у Врањски округ; знојаван и уморан седне под једно дрво, да се мало разлади и поодмори. Под дрветом нађе Панта сељака једног из села Топлаца, и као што је разговоран и радо се упушта у разговор са сељацима, поведе Панта говор о старом времену од Кулина бана и случајно помене и то, да се „у старо време Добрич звала сва десна страна Моравска од села Топлаца до Бање (Врањске).“ Не прође ни пет месеци од то доба, а враг натента М. Милићевића, да допуни своју „Кнежевину Србију“ „Краљевином Србијом“ и није имао другог посла тај Милићевић, већ стане распитивати за Добрич-поље и за Топлац—Топлица —

и шта је дознао? Познато је, да је тај Милићевић иначе велики враг, сладак у говору и да уме слатко приповедати, па нек вам он својим слатким начином каже, шта је нашао и распитујући шта је дознао за Добрич-поље и за Топлац—Топлица.

„Неки наши писци“ — примећује г. Милићевић на стр. 307. своје „Краљевине Србије“, а ја опет одмах приметити морам, како је пун такта и финоће одмах у почетку г. Милићевић, напомињући, да „неки наши писци“ хоће нешто, при свем том, што врло добро зна он, да то само једини Панта хоће — „неки наши писци од имена села Топлаца (у Врањском округу) хоће да начине ону *Топлицу* и оно поље Добрич, где је Дечански, по Давилу, искупио своју војску 1330., кад се оно спремао да одбије зета свога краља Михаила. Желећи сазнати штогод више о тој претпоставци, много сам распитивао и у Враћи и у околини, и од свуда сам добио једнаке одговоре: *да тамо нема никаквога великога поља, и да нико не зна места, које би се звало Топлица или Добрич.* Пре неколико дана јави ми начеоник среза пољаничког, г. М. Божићевић, да је нашао једног сељака, који му је казао: да се у *старо време* звала Добрич сва десна страна Моравска, од села Топлаца до Бање (Врањске), и *да је он то чуо од г. Панте Срећковића професора.* Али та десна страна није сва поље ни равница. Од мештана ту нико не зна места, које би се звало Добрич или Топлица. Прави, Данилов Добрич гледај међу знатним местима у округу *топличком.*“

И сад ми кажи, драги читаоче, да тај г. Милићевић није ђаво, да није велики враг, и да г. Срећковић није такођер ђаво, само што је овај други неталичан, несрећан ђаво, јер чим што учини и хоће да начини што (на пр. од Топлаца стару Топлицу) а други га ђаво одмах ухвати; и што га ухвати у *ђаволском послу*, ни по јада, али зашто одмах да то и великим звоном и звечком и „во вся ташка“ огласи и растелали?

Но оставимо ухваћеног на злочину ђавола, нек виче и лелече: „Et tu, mi Rufe!“ — и кад бих ја вољан био испитивати природу ђаволеку и у колико се класа деле ђаволи и по чему се познају они, то бих ја најпре морао дисерирати о епоском „ромом Даби“ и сатанином слузи, часни га убио! и тек на послетку споменути Дур-Делију Пантелију, и најновијега писца о старијем Дур-Делији Пантелији у првој књизи „Браства“.

И ради допуне и округлине приметићу још само ово.

Слагао бих, кад бих ти казао, драги читаоче, да сам прочитао онај историјски роман под насловом „Стефан Душан“, који је негда у „Отаџбини“

излазио и на ком се др. Владан Ђорђевић упражњавао онда, кад још није био кмет у Београду. Роман тај историјски, при свеколикој историчности његовој, нисам прочитао. Почињао сам, услињавао сам се, да га прочитам, но нисам могао, као што и данас ето ту најновију драму „Немању“ не могу да прочитам. Да је Панта написао ту најновију драму или да нешто он напише још новију драму под истим насловом, ја бих ју прочитао, зацело бих ју у сласт прочитао, па прочитао бих и роман о Стефану Душану. И сад, како и чим да изјасним себи ту очиту симпатију према Панти и производима његове творне силе и ону антипатију према дру Владану односно његовом историјском роману и према скривеном творцу Стефана Немање — ја не знам, и само то једно знам, да између Пантиног историјског романа „Стефана Душана“ и историје Пантине о цару Степану, а тако исто између драме Пантине „Стефана Немање“ и историје Пантине о великом жупану Стефану Немањи, ујединиоцу свију српских и српских приморских земаља, не би било велике разлике. Но ја држим, да се Панта сада под старост и пошто је академик постао, неће избезумити и да неће ни историјске романе а још много мање историјске драме сачињавати, те да нећемо имати ни прилике, да ситне и танке оне разлике између белетристике Пантине и историја Пантиних истражујемо и откривамо. Но Панта не заслужује, да толико о њему и о његовим могућним тек производима говорим а на дра Владана и његов „суштествујући“ историјски роман заборавим. У роману том запео сам за име једно једног младог властелина српског, који се властелин у књизи II. на стр. 211. помиње.

„За Вукашином сва остала млада властела српска: Брајко *Разојав*, кнез Раштисалић, Милош и *Раозјав* Леденић, Стефан Лобојевић“ и т. д.

Рајић пише у II. тому на стр. 618.:

„Министри и тајни совѣтници ево (Душана) били по представлењу Мавроурбинову слѣдујући (стр. 233.): Григориј цесар и Воихна цесар, Брајко, *Раозав* и Бранко Рацисалич, Ђома и Воислав Воинови, Милош и *Раозав* Леденич“ и т. д.

У VIII. песми Краља Дечанскога помиње Суботић „пред господом од воде Извора — из Омоља и кршинога Звижда — и са других страна у Србији

„Три су брата три Раштисалића:

„Кнез Братомир, Бранко и *Раозјав*,

и мало ниже:

„И два кнеза, два брата рођена,

„Леденићи Милош и *Раозјав*.“

И сад ми дозволи, многопоштовани докторе, да теби (јер на покојне не могу) ставим питање. Шта би радио, сваке части достојни докторе, да нешто

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Радослав Рагиславић с имењаком својим *Радославом* Леденићем устану из гроба, те да оба та *Радослава*, уставши из гроба и казавши ти, ко су и како се по имену вичу, сва четири ока упру у тебе? Кажу, да си човек висока узраста и кракат, по мени се чини, да би јако уситнио, јер би ти ноге окрачале, па и кад би сретно утекао, да би се у себи и од себе стидио и показао, што ниси најпре прочитао Шафарикове: *Serbische Lesekörner*, Pesth 1833. а наике место оно на страни 62., где је говор о елизији тврдох дентала *d* и *t* у ерским

именима, па тек онда *сео* и *отпочео* писати историјски роман „*Стефан Душан*“.

И с том умесном опаском, да је доктор *рано сео* и *ипрерано отпочео* писати историјски роман, завршујем овај трећи историјско-географски ивер, који објективно са „*Зло си сео, ерски цар Стефане, зло си сео мудар збор зборити*“, а субјективно са „*Жље сам сео и у з'о час отпочео писати историјско-географско иверје*“ почиње, — и тек таквим завршетком постигнута је она округлина, без које ивер овај не би имао никакве вредности.

Л И С Т А К.

ПИСМА ЂОРЂА МАГАРАШЕВИЋА ЈОВАНУ ХАЏИЋУ-СВЕТИЋУ.

III.

У Н. Саду 24. марта 1824.

Любезни Брате!

Ономад ми пише Г. Зелић, и у мом писму шилђ грдно опет писмо Нјіовой Ексцелленци; па чіе повелђіе я му отговорити морам: а неимаюћи на кога другог у овој прилици моје писмо послати му, атресирам га на вас, да му предате. За *Postporto*, како знате, тако се намирујте. Франкирати га немогу; ер сам и за оно ономадашнђ нђгово писмо 43. кр. сребра платио. (*Sed hoc Tibi*).

Да смо сви здрави, то ви знате. Госпоја вам често пише; Она вам е знам и то писала, да е Ружић Сина Николу добио. — Моя е историја све еднако у Заточенију. Опростите ню тога дугог страдањя; а мени учините радост, да то дериште моје, ма и балаво и неочешљиво, еданпут на шаке моје родитељске у мојој кући узмем, и свету покажем, да и я имам нђку ђерку неумивену; и да не морам уздисати, кад се други са своима Николама фале!

Да е та радост и Г. Мандићу возсіяла е рожденијем Сина Алексія, божія челођка, знате море быти, а и незнате. То су све Новине наше; а шта е и како е код вас?

Ваш

Магарашевић.

IV.

У Н. Саду 10. Апр. 1824.

Любезни Јоцо!

С мојом том удом књигом бива свакојки покора! Неда ми се никако, да е у Н. Саду видим! Три стотине предвиђени и непредвиђени препона стое на путу, и чине ми толико срамоту, да би и за безобразно лице и за нечувствително сердце доста и

преко сваке мђре било! Несем, вђрујте ми, на сокак, и међ люде изићи, ер знам напред, шта ме чека: укор, оговараня, псовка. Аратос и књиге, или барем оног помышляя, да е у Бечу печатати дадем! Но сад већ ни куд ни камо. Помоћи треба, да се блата курталишем, у кое сам се углибио. Будите ми и ви на руци, и неотреците се учинити братску услугу човеку, кои е заиста потребуе. Говорите и ви, поред Матића, Шлеглу, да ми књиге дуже задржава. Ако се о том неувђруе, да ђему се и тај рест платити, нека за своју сигурност 100 или 200, макар и 500 књига задржи; али друго нека вам преда, да ми можете таки по првој прилици, било на суву или на води, само што берже, остале књиге послати. — Я сам ономад о том и Матићу и Шлеглу писао; я то исто и вама зато пишем; ер вам со тим желим показати, колико ми е нужно имати књиге у Н. Саду. Непоштедите труда, да би се моя ова, као што мислим праведна желя, већ еданпут испунила.

Ако би Шлегл каквог смца међу тим за то жељо, неотреците се и то бити; ер знам, да сте увђрени, да се осрамотити тога ради нећете. Мою вам рђч задаем. Будите здрави и разведрите мою смуђену душу скорим вашим о том дђлу извђстијем, вашег искреног

Магарашевића

P. S. Поздравите ми Г. Копитара; я сам му ономад писао и мољо, да нђке књиге, кое е Вук из Лайнцига донео и Шалбахеру предао, за нашег Директора и мой рачун узме и нама пошлђ. Ако е то учинио, могли би сте те исте књиге с едним транспортом *expedir*-ати.

К О В Ч Е Ж И Њ А

Г Л А С Н И К.

(Погреб Ђорђа Натшевића.) У Уторак 14. о. м. пред вече стигло је тело Натшевићево железничким влаком из Горњег Карловца, где је покојник своју честиту душу испустио, амо у Нови Сад те је одмах однесено било у саборну цркву. Сутрадан у 9 часова пред подне одржан је био спомен, јер је тело још у Горњем Карловцу било опојано. Чинодејствовао је високопреосвештени епископ Василијан, архимандрит Дамаскин Бранковић, Ср. Карловачки прота Чобанић и још петорица које овдашњих, које свештеника са стране. Кад је учињен био спомен, беседили су у славу великом покојнику прво Стеван В. Поповић, за њим Миша Димитријевић, па Аркадије Варађанин и најпосле Александар Сандић. Онда се величанствен спровод кренуо из цркве те се земни остаци Натшевићеви предали матери земљи у породичној костурници на успеском гробљу

(Споменик књижевнику и новинару Теодору Павловићу). Још године 1854, дакле непосредно после смрти Теодора Павловића, појавила се, — као што пише покојни доктор Константин Пејичић, негда физик града Панчева а после надзорник Текелијиног завода у Будимпешти, — у народу српском у опште а поименце у Матици Српској жеља, да се заслужном том књижевнику подигне споменик и то из Матицина новца. Против друге половине те жеље подигли се тада гласови по новинах, као да то Матица по свом маленом капијату не би кадра била извршити без велике штете. Преиначила се онда намера у толико, да се осим из Матицина новца још из приватних добровољних прилога подигне споменик Теодору Павловићу. То се усвојило те се онда стали купити прилози па се са свију страна Срби одазвали одушељено. У „Извештају о споменику Теодора Павловића, новинара и списатеља српског“, што је др. Константин Пејичић издао у Панчеву свршетком године 1866., читамо, да је међу приложницима било две вароши из Србије, 19. вароши а варошица из Аустрије, три епископа, три архимандрита, словачки књижевник Михајило Годра, Матица Српска и т. д. а и сам је Пејичић чист приход своје књижице „Житије Теодора Павловића“ наменио био тој цели. Скупило се тада преко 600 форината те се трудом и настојањем Велимира Варбарића, тада чиновника а сада царског саветника у Бечу, и Јоце Суботића, трговца Панчева, набавио споменик те је и однесен био у Карлово, где се Теодор Павловић родио и умро, да се тамо у црквеној порти смести. Као сметње, које су до године 1866. стојале на путу подизању тог споменика, наводи покојни Пејичић то, што се од проданих књижица није могао скупити новац, а још више, што је порта у Карлову одграђена. Ту је Пејичић такође обрекао, да ће се „време подизања споменика и дан парастоса Павловићева објавити у своје време поштованој публици преко наших новина“, но на том је и остало те је и Пејичић легао у гроб а споменик још није био дигнут. После се заћуало у тој ствари, док није на лањској главној скупштини Матице Српске у име Карловљана наново покренуо ту ствар Аркадије Варађанин. Услед тога се Матица споразумела са општином Карловском, те ће се већ једаред открити тај споменик, који толико већ време лежи у Карловској цркви. Као што чујемо, и омладина је према, да се то изведе. У Карлову постоји одбор, који је рад, да уз суделовање неколицине богослова на велику Госпојину

ове године приреди беседу у корист откривању споменика Теодору Павловићу. Богословска се омладина спремила, да пева и декламује на беседи, а Карловска, да госте дочека и поздравља а домаћин ће један, како смо извештени, на беседи говорити о Теодору Павловићу и његовим заслугама. Уверавају нас, да ћемо за који дан добити и распоред свечаности. — Ми од срца велимо: сретно! И време је било, да омладина делом опровргне приговор покојног Пејичића, да се „слабо сећа“ заслужног Теодора Павловића.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— 14. свеска Књига за народ из задужбине Петра Коњевића доноси народу поуке дра Јовановића Батута о светковању недеље и празника.

— Књижара Луке Јоцића и др. издала је ово дана прву књижицу Поуке о човечијем телу, животу и здрављу, коју је за прву школску и домаћу наставу написао др. Јовановић-Батут. У књижици је тој реч о телу с поља.

— Београдска трговачка омладина саопштила је у засебној књижици рад своје V. главне скупштине, држане 23. априла о. г. и прву јавну реч, коју је држао председник тог друштва трговац Тодор Ј. Михајловић у просторијама грађанске касине на дан 24. маја о. г.

— У 19. броју „Стармалог“ оплакује Змај дивном песницом губитак, који је српска школа осетила услед смрти Ђорђа Натшевића.

— У истом броју тога листа, у одговорима администрације, има оштра а на длаку погођена илустрација јадних прилика наших са издавањем листова и књига. Како смо се на жалост и ми из искуства уверили, да је све то сушта истина, што „Стармали“ ту кажује, то ево доносимо то, нека је и овде забележено. Вло добро вели „Стармали“: Издавање листова и књига је данас најнеблагодарнија радња у нас. У најбољем случају добијете једва толико претплатника, колико имате трошка око издавања, а о наплати огромног труда, који уложите на овом послу, нема ни разговора. Наплата вам је грдна оних дужника, које опомињете, да свој дуг подмире. Да вам се освете, таки и друге још одговарају, да се не претплаћују на ваш лист и онда још у толико имате чисте штете. Ако обуставите шиљање листа свима, који не пошљу на време претплату, онда се већина нађе увређена и то узме за повод да се курталише даље претплаћивања. Ако шаљете без претплате на вересију, нећете ни половину тога доцније утерати моћи, јер на жалост таки дуг неће да плаћају ни они, који су у најповољнијим материјалним околностима, и нико не мисли: кад је примао и читао новине, ваља и да плати или да одмах врати натраг лист, ако га не мисли платити. О томе би се могла читава књига написати, али која вајда? У нас нема још довољан број оне публике, која осећа преку потребу да чита, као што осећа да подмири своју свакидашњу телесну потребу, зато и немају наши листови сталан и довољан број претплатника.

— Добили смо од књижаре Велимира Валожића из Београда нову књигу: Причања Србима и Српчићима о народу њином, написао Ј. Миодраговић. У делу се том у двадесет и пет причања прича најпре о животу првих људи и од првих људи до Срба па онда сва спољашња и културна

историја нашег народа. Уз књигу је додан лик млађаног престолонаследника српског Александра.

— Добили смо прву свеску Немање, плустрованог листа за поуку и забаву: који смо у своје време (в. бр. 26.) огласили и ми. Што се тиче уредничког одговора на наш приговор изразу у проспекту му: „у том уверењу б у д у њ и“, у којем одговору тражи од нас некакву сатисфакцију, нека му буде доста то, што ћемо му приговор свој растумачити тим, да нисмо ни мислили, е је израз тај граматички и погрешан. Употребљавао је „будући“ и Вук у својем преводу св. писма, па ено има и Даничић у свом последњем писму Милану Ђ. Милићевићу од 14. октобра 1882. „у мртвину будући —“ па тек особито Дубровачки и Далматински писци у разним приликама; али што запесмо за њ као за језичку неподобу, биће да се и сам писац онога проспекта досетио, кад га је сам превазио или допустио да се препречи штампајући га уз ову свеску. Може ко писати са свим коректно по граматички, па да му се у стилизацији ипак нађе неподоба, које се опет могу звати језичким неподобима. Не ћемо да тврдимо, да више зависи од стилизације него од граматичке тачности, хоће ли језик и слог бити „лак, разумљив и исправан“, али свакојако једно без другог не може бити, кад се хоће да постигне потпуна јасноћа. Када смо сад хтели да одржимо своју реч, те да без зазора кажемо, да ли је лист збиља прегасо да врши онај свој задатак по проспекту, изгледало би можда, да смо пристрасни, ако бисмо рекли коју неповољну. С тога волимо још причекати.

— У извештају о православног богословског заводу у Задру за прошлу школску годину саопштена је опширна расправа професора јеромонаха Митрофана Шевича „Учење православне цркве о благодати.“

— Језгровиту своју расправу „Фра Андрија Качић према Српству и Хрваству“, која је најпре угледала света лане у нашем листу а после прештампана била и у Задарски „Српски лист“, издао је Лаза Томановић и у засебној књижици заједно са одговором својим и репликом Задарској „Iskri“ у том истом предмету. Уза ту расправу додано је и своју књижевну студију „Гундулићев Осман са гледишта српско-хрватске размирице“, коју је још год. 1880. саопштио био у „Српском листу“. Чист приход књижице намењен је Качићеву и Гундулићеву споменику.

— У 197. бр. Бечке „Пресе“ а у листу изашла је од Л. К. оцена на Цветићеву драму „Немању“. Оцена се изражава повољно, што се тиче човечанске основе у драми; драматског склопа; заплета и расплета ако су обични и прости; сценичког ефекта и декорације. Неповољно пак, што се тиче дијекције и непојетског језика; карактера, који су шаблоне; употребе историјског и политичког материјала, који се у облику старих витешких глума приказује, и одвећ позоришне фигуре самога јунака. Десна је оцењивачу једина особа, која заслужује пажњу.

— Од академијске књижаре Л. Хартмана (Кугли и Дајч) у Загребу добили смо ове књиге, које је у својој наклади издала на свет: 1. Знаменити Хрвати, повјестне припо-

вјетке за младеж, написао Буро Турић, учитељ грађ. школе, с 10 оригиналних слика. 2. Шаљиве народне приповјетке, за младеж изабрао и приредио Стјепан Басаричек, са 10 слика. На сваки начин су то корисни списи. У књижевности за младеж не може се доста познати на предмет, који се пружа младој али доста бујној машти дечијој. То је имала и бечка влада на уму, кад је расписала три награде, сваку од хиљаду форината, за обраду ових темата: 1. историјска обрада из аустријске историје, 2. путописне црте из Аустро-Угарске и 3. приповетке. То је за децу од 12—14 година а обим не сме бити ни мањи ни већи од 8—10 штампаних табака.

— „Под заставом Соколовом“ (За sokolskym praporem) зове се свечана књига, која је о прослави 25-годишњице тог гимнастичког друштва у Прагу а као поздрав чешким гимнастичарима из Америке угледала света. Уредници су Јарослав Врхлицки и Сватоплук Чех а уметнички део је удесио Фрања Женичек. У тој су књизи прилози од преко 100 чешких књижевника и преко 70 сликара. Израда је таква, да може сваком народу на дику служити. Од сликара спомињемо: Јулија Маржаса, Вацлава Брожити (нацртао је два париска борца), Јарослава Вешина, Стибрала, Швајлера, Алеша, Линку, Оливу, Скрамлика. Од књижевника су ту: Елишка Краснохорска, Владислав Ригер (с прилогом, у ком у кратко описује своје политичко начело), Дурдик, проф. Алберт, Шуберт, Пинкас, Бахуш, Ригер, Сладек, Мужик, Квапил, Слобода, Покорни, Јержабек, Кучера, Шкарда, Штолба и т. д. Накладник је тог дела, које је већ у другом издању изашло, А. Виснер.

— Проф. др. Лобмајер у Загребу ради баш неуморно. Сад смо од њега опет добили хигијенску једну цртицу, којој је наслов: Путовање у здрављу.

— Карло Бетхер (Böcher) написао је књигу о глумачкој сујети, у којој „не пегла“ ником. Накладом Ј. Ценкера у Берлину. Сумњамо, да ће писац постићи своју цел. Глумачкој сујети тако се може стати на пут, кад се о глумцима и глумицама што мање говори. Но књижице о њима не треба писати.

— У Паризу је накладом Калмана Левија изашло ново дело од Ренана, а то су његови говори, које је у разним приликама држао и то од године 1879. Најглавнија расправа је „Шта је народ?“ Ренан одбацује све, што други држе за основни услов за модерни народ: порекло, крвно сродство, језик. По његовом извору се захтева при промени какве државе, да онај део, који хоће да од једне државе отпадне и другој да припадне, гласа, па нек већина гласова реши овамо или онамо.

— У Јапану издаје директор академије, др. Кикићи, новине за уметност и науку и то на јапанском, француском, енглеском и немачком језику.

— Од автобиографије генерала Гранта продано је до сад 312.000 примерака.

— У Здруженим државама у Америци и у Канади излазе 15.520 разних новина.

САДРЖАЈ: † Ђорђе Натшевић. (Уз слику.) — На странпутици. (Наставак.) — Агитатор. (Наставак.) — Лукијан Мушницки. (Наставак.) — Црни Пера, народни гуслар у Босни. (Наставак.) — Историјско географско иверје. III. (Свршетак.) — Листак. Писма Ђорђа Магарашевића Јовану Хацићу-Светићу. III. и IV. — Ковчежић. Гласник. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожика у Београду.